ชีวประวัติและผลงานของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส

ศาสตราจารย์ นายแพทย์สัญญา สุขพณิชนันท์
ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพมหานคร 10700

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส (รูปที่ 1) (ต่อไปจะเรียก “อ.หลวงเฉลิมฯ” ตามที่ลูกศิษย์ของท่านในสมัยนั้นนิยมเรียกกันตามบรรดาศักดิ์ที่ท่านได้รับ คือ “หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์” ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แม้ท่านจะคืนบรรดาศักดิ์นั้นไปแล้วก็ตาม) เกิดเมื่อปีวอก วันพุธที่ 19 สิงหาคม 2439 (หมายเหตุ : ตามการยืนยันของครอบครัวของท่านและตามที่ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ณ วันที่ 1 กันยายน 2518[1] และหนังสืออนุสรณ์ในงานสดุดีเกียรติคุณ ระลึกถึง และจัดหาทุนศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส ณ ห้องนภาลัย โรงแรมดุสิตธานี เสาร์ที่ 29 พฤษภาคม 2519[2] แม้ว่าทะเบียนนิสสิตบันทึกปีเกิดของท่านเป็น พ.ศ. 2440[3] รวมทั้งมีผู้เห็นเอกสารทางราชการที่ยืนยันปีเกิดดังกล่าว แต่ในความเห็นของผู้รวบรวม น่าจะยึดตามปีเกิดที่ครอบครัวยืนยันว่าเป็นปีวอก ซึ่งครบ 10 รอบปีนักษัตรในปี 2559 นี้พอดี เพราะมักจำปีนักษัตรกันไม่ผิด อีกทั้งได้มีการบันทึกไว้ชัดเจนในหนังสืออนุสรณ์ทั้ง 2 เล่มข้างต้นที่ได้เผยแพร่แจกจ่ายออกไป ขณะที่การแจ้งเกิดอาจล่าช้า ไม่ตรงตามความจริงนั้น เป็นที่รับรู้กันอยู่ อีกทั้งเอกสารไม่ว่าจะเป็นทะเบียนนิสสิตและเอกสารทางราชการที่กล่าวอ้างนั้นไม่เคยเผยแพร่ให้สาธารณชนรับทราบมาก่อน) สำหรับบ้านเกิดของท่านที่

รูปที่ 1 รูปของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส หน้าห้องบรรยายเฉลิม พรมมาส ตึกอดุลยเดชวิกรม ชั้น 3 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

*ข้อมูลส่วนใหญ่ในบทความนี้ได้จากการรวบรวมเพื่อจัดเตรียมเอกสารแจกในงาน “120 ปีชาตกาล ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส” วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2559 ณ ห้องประชุมราชปนัดดาสิรินธร อาคารศรีสวรินทิรา ชั้น 1 คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

บันทึกไว้ในทะเบียนนิสิตว่า “ตำบลวัดพร้าว อำเภอระแหง จังหวัดตาก” เมื่อตรวจสอบกับฐานข้อมูลในปัจจุบันพบว่า ไม่มีตำบลและอำเภอดังกล่าวแล้ว แต่มีวัดพร้าวในตำบลหนองหลวง อำเภอเมืองตาก (ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาจากอำเภอระแหงหรืออำเภอเมืองระแหงในอดีต)[4] (หมายเหตุ: ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของท่านเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518 บันทึกตำบลบ้านเกิดของท่านไว้ว่า “ตำบลเหนือวัดพร้าว”[1] ก็ไม่ปรากฏชื่อในฐานข้อมูลปัจจุบัน)

บิดาของท่านชื่อ เพิ่ม อาชีพค้าขาย มารดาของท่านชื่อ ตุ้ม ท่านเป็นบุตรชายคนเดียวของครอบครัวในบรรดาพี่น้องร่วมบิดามารดารวม 7 คน นามสกุลของท่านเดิมลงบันทึกไว้ในทะเบียนนิสิตตลอดจนหนังสือเวชชนิสสิต 2478 และ 2482 ว่า “พรหมมาศ”[5,6] มาเปลี่ยนการสะกดเป็น “พรมมาส” ในยุคจอมพลแปลกพิบูลสงคราม โดยปรากฏให้เห็นในหนังสือเวชชนิสสิต 2490-2491 ว่า “ศาสตราจารย์ เฉลิม พรมมาส” ตำแหน่งราชบัณฑิตในวิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และอุปนายกของกรรมการสภามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์[7]

อ. หลวงเฉลิมฯ เรียนจบจากโรงเรียนเทพศิรินทร์ (“ชั้นปถมพิเศษ” ตามที่บันทึกในทะเบียนนิสิต ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีการเรียนภาษาอังกฤษด้วยในสมัยนั้น[3] แต่ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของท่านบันทึกไว้ว่า จบมัธยมศึกษา[1] ส่วนหนังสืออนุสรณ์เนื่องในงานสดุดีเกียรติคุณฯ เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2519 บันทึกไว้ว่า จบมัธยมบริบูรณ์ ชั้น ม.3[2] ท่านอาศัยอยู่กับพระมหาลือผู้เป็นญาติซึ่งบวชและจำพรรษาอยู่ที่วัดเทพศิรินทราวาส ท่านลงทะเบียนเป็นนักเรียนแพทย์ของโรงเรียนราชแพทยาลัย ลำดับเลขที่ 485 เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2456 สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรเป็นแพทย์ตามหลักสูตร 5 ปี ในสมัยนั้น เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2461[3] โดยได้รับแพทยประกาศนียบัตรจากคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นรุ่นแรก เพราะโรงเรียนราชแพทยาลัยถูกผนวกเข้าเป็นคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีนั้น (หมายเหตุ: นับเป็นศิษย์ศิริราชรุ่น 23) หลวงพยุงเวชชศาสตร์ (พยุง เกตุวัล) เพื่อนร่วมชั้นเรียนของอ.หลวงเฉลิมฯ กล่าวชมท่านเรื่องผลการเรียนเป็นที่ 1 ของรุ่นในตลอดช่วง 4 ปีสุดท้ายของหลักสูตรไว้ในหนังสือเวชชนิสสิต 2482[6]

อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับราชการเป็นเจ้าหน้าที่แพทย์ประจำห้องตรวจเชื้อ โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งต่อมาอยู่ในความดูแลของแผนกปาโถโลยี (แผนกพยาธิวิทยา) ที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2462 โดยศาสตราจารย์ นายแพทย์เอลเลอร์ จี. เอลลิส (Aller G. Ellis) (อ.เอลลิส) เข้ามาช่วยศิริราชในช่วงแรก (2462-2464) ตามสัญญาความช่วยเหลือโดยมูลนิธิร็อคกีเฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) เมื่อครั้งสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (สมเด็จพระบรมราชชนก) เสด็จนิวัติมาพระนครเพื่อร่วมงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพระพันปีหลวง ประมาณเดือนกรกฎาคม 2463 สองสามเดือนก่อนเวลาที่จะเสด็จกลับไปศึกษาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ต่อที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard School of Public Health) สมเด็จพระบรมราชชนกได้เสด็จมาทรงงานที่ห้องทดลองวิทยาศาสตร์ (ห้องตรวจเชื้อ) ณ ตึกเสาวภาคย์ เพื่อจะได้ศึกษาเชื้อโรคต่าง ๆ และใช้เวลาส่วนหนึ่งของสามเดือนที่ทรงเหลืออยู่เพื่อทำการตรวจสำรวจการสุขาภิบาลในจังหวัดพระนคร เช่น การตรวจเชื้อพยาธิในเลือดของนักโทษในเรือนจำ สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงพบกับ อ.หลวงเฉลิมฯ ในขณะที่เป็นเจ้าหน้าที่แพทย์ประจำห้องตรวจเชื้อ คงสังเกตเห็นความเป็นผู้คงแก่เรียนของอ.หลวงเฉลิมฯ จึงมีรับสั่งว่า “เอ๊ะนี่โปรเฟสเซอร์อะไรมาแอบซุ่มอยู่นี่คน เอาอย่างนี้ ฉันจะให้เธอไปเรียนที่อเมริกากับฉันด้วย” ซึ่ง อ.เอลลิส หัวหน้าแผนกก็สนับสนุนแม้จะต้องเสียแพทย์ผู้ช่วยงานได้อย่างดีไป 1 คน[8,9]

ดังนั้น หลังจากที่สมเด็จพระบรมราชชนกทรงเสกสมรสกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2463 ณ วังสระปทุมแล้ว สมเด็จพระบรมราชชนกกับพระชายาได้เดินทางกลับไปประเทศสหรัฐ-

อเมริกาพร้อมกับนำ อ.หลวงเฉลิมฯ ไปด้วย โดยออกจากประเทศไทยเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2463 แวะเมืองโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ก่อนไปถึงเมืองบอสตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา[10] ในช่วงเวลาเดินทางบนเรือเดินทะเลข้ามมหาสมุทรนี้น่าจะใช้เวลาไม่น้อยกว่า 6 สัปดาห์ ย่อมเป็นโอกาสของ อ.หลวงเฉลิมฯ ซึ่งอยู่ในคณะผู้ติดตาม ได้รับพระมหากรุณาธิคุณและน้ำพระทัยที่งดงามตลอดจนความดีงามต่าง ๆ ของสมเด็จพระบรมราชชนกที่น่าจะประทับใจอย่างลึกซึ้งสำหรับ อ.หลวงเฉลิมฯ และเป็นพลังให้ อ.หลวงเฉลิมฯ ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อถวายความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในเวลาต่อมาอย่างไม่ต้องสงสัย แม้แต่ในช่วง 4 เดือนสุดท้ายของการประชวรของสมเด็จพระบรมราชชนกนั้น อ.หลวงเฉลิมฯ กับผู้ได้รับทุนพระราชทานส่วนพระองค์ให้เรียนแพทย์ในประเทศสหรัฐอเมริกา 2 คนแรกก่อนหน้า อ.หลวงเฉลิมฯ คือ ศาสตราจารย์หลวงลิปิธรรมศรีพยัตต์ (ลิ ศรีพยัตต์) และพันโท หลวงนิตย์เวชชวิศิษฏ์ (นิตย์ เปาเวทย์) รวมทั้งศาสตราจารย์หลวงพิณพากย์พิทยาเภท (พิณ เมืองแมน) ได้ช่วยกันอยู่เวรดูแลสมเด็จพระบรมราชชนกคืนละ 2 คนตามที่คุณหญิงพิณพากย์พิทยาเภท พยาบาลประจำพระองค์ได้บันทึกไว้[11]

ข้อมูลที่ผ่านมาในอดีตมักบันทึกไว้ว่า สมเด็จพระบรมราชชนกทรงพระราชทานทุนส่วนพระองค์ให้ อ.หลวงเฉลิมฯ เรียนวิชาสาธารณสุขศาสตร์จนสำเร็จปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอบกินส์ (Johns Hopkins School of Hygiene and Public Health) เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2466[5,6,10,12] แต่จากการสืบค้นข้อมูลใหม่ในครั้งนี้ พบว่า เมื่อ อ.หลวงเฉลิมฯ ไปถึงประเทศสหรัฐอเมริกาพร้อมสมเด็จพระบรมราชชนกนั้น ท่านได้ลงทะเบียนเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรสาธารณสุขศาสตร์ (Certificate of Public Health) ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดด้วย โดยมีชื่อปรากฏอยู่ในรายชื่อนักเรียนประจำปีการศึกษา 2463-2464 ร่วมกับสมเด็จพระบรมราชชนกด้วย (รูปที่ 2)[13] ก่อนที่ อ.หลวงเฉลิมฯ จะไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอบกินส์ [หมายเหตุ: ผู้รวบรวมไม่สามารถค้นหาเหตุผลที่ อ.หลวงเฉลิมฯ เปลี่ยนที่เรียนในวิชาสาธารณสุขศาสตร์ แต่มีข้อมูลที่น่าสนใจ คือ ศาสตราจารย์วิลเลียม เฮนรี เวลช์ (William Henry Welch) ผู้อำนวยการ Johns Hopkins School of Hygiene and Public Health ได้รับเงินทุนสนับสนุนให้เปิดสถาบันแห่งนี้จากมูลนิธิร็อคกีเฟลเลอร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 (ค.ศ. 1916) ซึ่งครบรอบ 100 ปี ในปีนี้ และเปิดหลักสูตรปริญญาเอกวิชาสาธารณสุขศาสตร์ (Doctor of Public Health, Dr.P.H.) ขึ้นในปี พ.ศ. 2461 (ค.ศ. 1918) [14] ในขณะที่ในช่วงเวลานั้น ทางมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดยังไม่มีหลักสูตรสำหรับ Dr.P.H. ในช่วงเวลาเดียวกัน แม้ว่าจะเป็นสถาบันทางสาธารณสุขศาสตร์แห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี พ.ศ. 2456 (ค.ศ. 1913) แต่ก็เปิดหลักสูตรสำหรับ Dr.P.H. ในภายหลังเมื่อปี พ.ศ. 2465 (ค.ศ. 1922)[15] นอกจากนี้ มูลนิธิร็อคกีเฟลเลอร์สนับสนุนแพทย์จากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกให้มาศึกษาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอบกินส์อีกด้วย โดยในปีแรกที่เปิดหลักสูตร Dr.P.H. นั้น มีแพทย์จากประเทศบราซิล (Brazil) และทรินิแดด (Trinidad) เข้าเรียนรวม 3 คน[14]

อ.หลวงเฉลิมฯ ใช้เวลา 2 ปีจึงสำเร็จได้รับ Dr.P.H. จากวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิธีการทางห้องปฏิบัติการสำหรับการวินิจฉัยโรคไข้ทรพิษ (ฝีดาษ)” (Laboratory Methods for the Diagnosis of Variola)[12] (หมายเหตุ : สามารถดาวน์โหลดได้จาก https://archive.org/details/laboratorymethod00prom) อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นบัณฑิตที่ได้รับ Dr.P.H. รุ่นที่ 5 ของมหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอบกินส์ และเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับปริญญาเอกวิชาสาธารณสุขศาสตร์ นอกจากนี้แล้ว ท่านยังเป็นผู้บุกเบิกให้กับศิษย์ศิริราชอีกหลายคนได้เข้าเรียนที่สถาบันแห่งนี้ ในหนังสือ Johns Hopkins Half-Century Directory 1876-1926 ยังมีแพทย์ไทยอีก 2 ท่าน ซึ่งได้รับทุนจากกระทรวงสาธารณสุขที่ได้รับ Dr.P.H. คือ หลวงเชฏฐ์ไวทยาการ (ชู ศีตะจิตต์ ศิริราชรุ่น 21) และพระยาบริรักษ์เวชชการ (ไล่ฮวด ติตติรานนท์ ศิริราชรุ่น 19) ตามลำดับ[16] ทั้งนี้ มีรายละเอียดของแต่ละคนปรากฏในหนังสือดังกล่าว ดังนี้

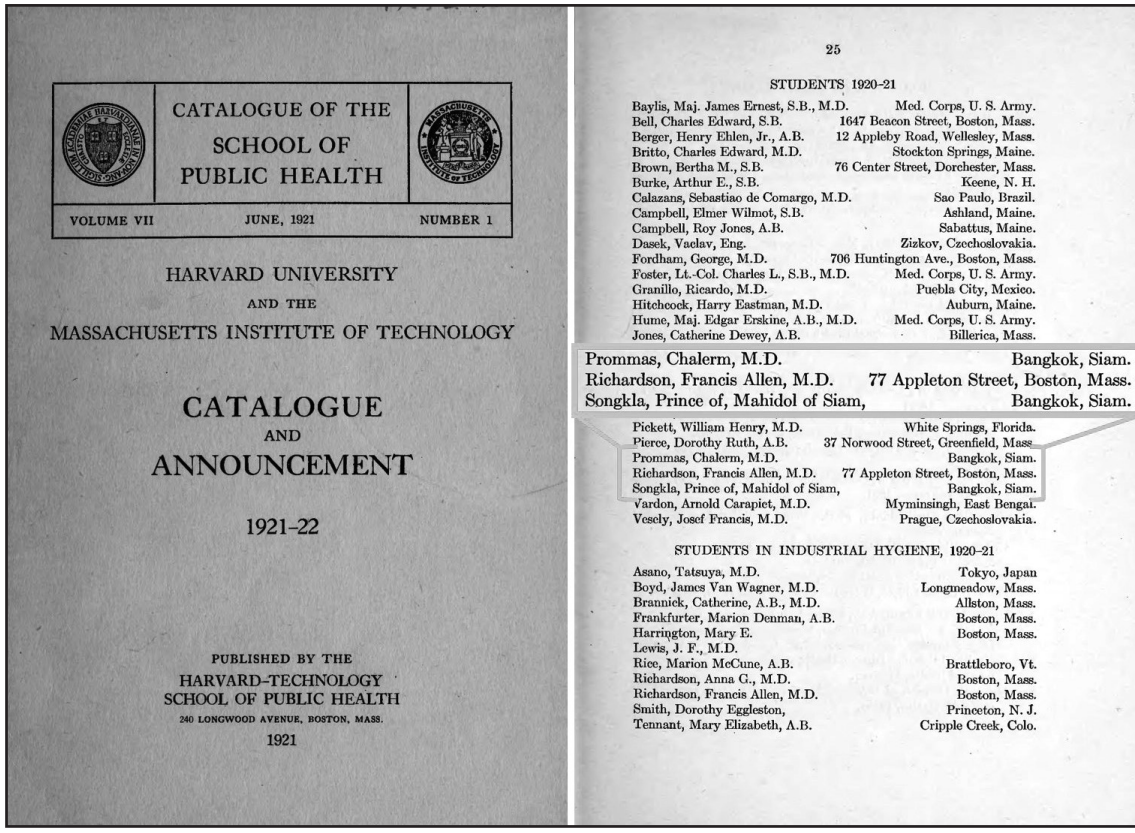

CATALOGUE OF THE SCHOOL OF PUBLIC HEALTH

VOLUME VII JUNE, 1921 NUMBER 1

HARVARD UNIVERSITY
AND THE
MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY

CATALOGUE
AND
ANNOUNCEMENT

1921-22

PUBLISHED BY THE
HARVARD-TECHNOLOGY
SCHOOL OF PUBLIC HEALTH
240 LONGWOOD AVENUE, BOSTON, MASS.
1921

25

STUDENTS 1920-21

Baylis, Maj. James Ernest, S.B., M.D.	Med. Corps, U. S. Army.
Bell, Charles Edward, S.B.	1647 Beacon Street, Boston, Mass.
Berger, Henry Ehlen, Jr., A.B.	12 Appleby Road, Wellesley, Mass.
Britto, Charles Edward, M.D.	Stockton Springs, Maine.
Brown, Bertha M., S.B.	76 Center Street, Dorchester, Mass.
Burke, Arthur E., S.B.	Keene, N. H.
Calazans, Sebastiao de Comargo, M.D.	Sao Paulo, Brazil.
Campbell, Elmer Wilmot, S.B.	Ashland, Maine.
Campbell, Roy Jones, A.B.	Sabattus, Maine.
Dasek, Vaclav, Eng.	Zizkov, Czechoslovakia.
Fordham, George, M.D.	706 Huntington Ave., Boston, Mass.
Foster, Lt.-Col. Charles L., S.B., M.D.	Med. Corps, U. S. Army.
Granillo, Ricardo, M.D.	Puebla City, Mexico.
Hitchcock, Harry Eastman, M.D.	Auburn, Maine.
Hume, Maj. Edgar Erskine, A.B., M.D.	Med. Corps, U. S. Army.
Jones, Catherine Dewey, A.B.	Billerica, Mass.
Prommas, Chalerm, M.D.	**Bangkok, Siam.**
Richardson, Francis Allen, M.D.	**77 Appleton Street, Boston, Mass.**
Songkla, Prince of, Mahidol of Siam,	**Bangkok, Siam.**
Pickett, William Henry, M.D.	White Springs, Florida.
Pierce, Dorothy Ruth, A.B.	37 Norwood Street, Greenfield, Mass.
Prommas, Chalerm, M.D.	Bangkok, Siam.
Richardson, Francis Allen, M.D.	77 Appleton Street, Boston, Mass.
Songkla, Prince of, Mahidol of Siam,	Bangkok, Siam.
Vardon, Arnold Carapiet, M.D.	Myminsingh, East Bengal.
Vesely, Josef Francis, M.D.	Prague, Czechoslovakia.

STUDENTS IN INDUSTRIAL HYGIENE, 1920-21

Asano, Tatsuya, M.D.	Tokyo, Japan
Boyd, James Van Wagner, M.D.	Longmeadow, Mass.
Brannick, Catherine, A.B., M.D.	Allston, Mass.
Frankfurter, Marion Denman, A.B.	Boston, Mass.
Harrington, Mary E.	Boston, Mass.
Lewis, J. F., M.D.	
Rice, Marion McCune, A.B.	Brattleboro, Vt.
Richardson, Anna G., M.D.	Boston, Mass.
Richardson, Francis Allen, M.D.	Boston, Mass.
Smith, Dorothy Eggleston,	Princeton, N. J.
Tennant, Mary Elizabeth, A.B.	Cripple Creek, Colo.

รูปที่ 2 แสดงรายชื่อนักเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรสาธารณสุขศาสตร์ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard School of Public Health Catalogue, Boston, Mass., 1921-1922)13 หมายเหตุ: เอกสารนี้ ปัจจุบันถือว่าเป็นของสาธารณะ (Public Domain) แล้วตามกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ดี ทางโรงเรียนแพทย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดแนะนำให้แจ้งดังนี้ Reproduced from a copy held by the Harvard Medical School)

Prommas, Chalerm [21-23 DPH, Vol Asst Pathol 23-25] MD Chulalongkorn Univ (Siam)18. Traveling Fel Chulalongkorn Univ. Siriraj Hospital Bangkok Siam.

Chedt, Luang [22-24 DPH] MD Chulalongkorn Univ 15. Asst Med Officer Health. Bangkok Siam.

Boriraksh, Phra [23-25 DPH] Grad Med Chulalongkorn 12. Health Officer. Dept Health Bangkok Siam.

[หมายเหตุ: อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับความช่วยเหลือจากศาสตราจารย์วิลเลียม เอช ฮาวเวล (William H. Howell) ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยการ และต่อมาเป็นผู้อำนวยการคนที่ 2 ของ Johns Hopkins School Hygiene and Public Health ระหว่างปี ค.ศ. 1926-1931[17] โดยศาสตราจารย์ฮาวเวลเป็นผู้รับรองให้ อ.หลวงเฉลิมฯ ได้เข้าเรียนการสาธารณสุขศาสตร์ โดยไม่ต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานตามเกณฑ์เหมือนคนอื่น ๆ และเป็นการรับรองคุณภาพของแพทย์ไทยทั้ง ๆ ที่ได้รับเพียงประกาศนียบัตร (อ.หลวงเฉลิมฯ แพทย์ศิริราชรุ่น 23) ทำให้แพทย์ไทยคนอื่น ๆ ที่ตามหลังท่านอีกนับ 10 รุ่น ได้เข้าเรียนที่สถาบันแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็น พระยาบริรักษเวชการ พระเชษฐไวทยาการ พระชาญวิธีเวช พระเวฏฐไวทยาการ พระบรรจงพยาบาล และศาสตราจารย์นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง (แพทย์ศิริราชรุ่น 33 ประกาศนียบัตรรุ่นสุดท้าย)]

หลังจากนั้น อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับบรรจุให้เป็นผู้ช่วยอาสาสมัครทางพยาธิวิทยา (voluntary assistant in pathology) ทำงานในภาควิชาพยาธิวิทยาและบักเตรีวิทยา (Department of Pathology and Bacteriology) (หมายเหตุ: บักเตรีวิทยาเป็นศัพท์ที่ใช้ในอดีต ปัจจุบันควรเรียกว่า "วิทยาแบคทีเรีย" ตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน) ของมหาวิทยาลัยจอห์นส์ฮอบกินส์เป็นเวลา 2 ปี (2466-2468) โดยในช่วงเวลานั้นหัวหน้าภาควิชาฯ คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิลเลียม จอร์ส แม็คคอลลัม (William George MacCallum) พยาธิแพทย์ผู้มีชื่อเสียงอย่างมาก เป็นผู้แต่งตำราพยาธิวิทยา (Textbook of Pathology) ซึ่งเป็นที่นิยมใช้ในการเรียนการสอนทางพยาธิวิทยาอย่างมาก โดยได้รับการตีพิมพ์มากถึง 7 ครั้ง (ระหว่างปี ค.ศ. 1916 ถึง 1945) นับเป็นข้อยืนยันในแหล่งความรู้ทางพยาธิวิทยาชั้นเยี่ยมที่ อ.หลวงเฉลิมฯ ได้ใช้เวลาเรียนรู้ถึง 2 ปี[18]

อ.หลวงเฉลิมฯ กลับมาทำงานเป็นอาจารย์ประจำแผนกพยาธิวิทยา โรงพยาบาลศิริราช คณะแพทยศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2468 ทำหน้าที่ช่วยสอน ช่วยงานบริการ และทำงานวิจัยต่าง ๆ ในแผนกพยาธิวิทยา จนได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าแผนกในปี พ.ศ. 2471 ท่านมีผลงานวิจัยการค้นพบวงจรชีวิตของพยาธิตัวจี๊ด (Life cycle of *Gnathostoma spinigerum*) โดยร่วมมือกับศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง ตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานไว้ในวารสารทางแพทย์ระดับนานาชาติชื่อ Journal of Parasitology ฉบับเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2476 รวมเวลา 5 ปีที่ใช้ในการวิจัยจนได้รับการตีพิมพ์ หลังจากนั้น ก็มีงานวิจัยตีพิมพ์ต่อเนื่องในเรื่องนี้ในวารสารเดียวกันอีก 2 เรื่อง รวมทั้งวิทยานิพนธ์สำหรับปริญญาแพทยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประดิษฐ์ ตันสุรัต เรื่องเกี่ยวกับอาหารที่นำโรคพยาธิตัวจี๊ดมาสู่คน (ดูภาคผนวก 1 ข้างท้าย เกี่ยวกับงานวิจัยเรื่องวงจรชีวิตพยาธิตัวจี๊ด โดยศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง) ความโดดเด่นในทางวิชาการของ อ.หลวงเฉลิมฯ นั้นเป็นที่ยอมรับในสมัยนั้น ท่านเป็น 1 ใน 2 คนแรกที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตสาขาวิทยาศาสตร์การแพทย์ประยุกต์ร่วมกับพระอัพภันตราพาธพิศาล (ศาสตราจารย์ นายแพทย์กำจร พลางกูร) ในปี พ.ศ. 2485[8]

อาจารย์หลวงเฉลิมฯ มีความสามารถในงานบริหารที่โดดเด่น ทำให้ท่านได้รับแต่งตั้งให้รับตำแหน่งสำคัญตามลำดับ ดังนี้ อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข (พ.ศ. 2485-2488) อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข (พ.ศ. 2488-2500) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข (23 กันยายน 2500-26 ธันวาคม 2500 และ 1 มกราคม 2501-20 ตุลาคม 2501) (ดูภาคผนวก 3 ข้างท้าย) อาจารย์หลวงเฉลิมฯ มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มองค์กรและสถาบันสำคัญทางการแพทย์ วิทยาศาสตร์การแพทย์ และการสาธารณสุขของประเทศไทยตามลำดับ ดังนี้[1,2,8]

- คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน) โดยใช้เวลาเพียงข้ามปีนับตั้งแต่วันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ทรงมีพระราชปรารภให้มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ผลิตแพทย์ให้มีปริมาณมากขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชน เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จมาพร้อมกับพระราชอนุชา (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9) ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรแก่แพทย์และพยาบาล ณ ศิริราชพยาบาล เมื่อปี พ.ศ. 2489 ซึ่งในขณะนั้นอาจารย์หลวงเฉลิมฯ ดำรงตำแหน่งอธิบดีมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์อยู่ ท่านต้องทุ่มเททั้งสติปัญญา แรงกาย แรงใจอย่างมากในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้จัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่ 2 ของไทยได้จนสำเร็จ และเปิดภาคเรียนได้เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2490 ทั้งนี้ อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากศาสตราจารย์ พลตรีพระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น พุทธิแพทย์) ผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์และอนามัย สภากาชาดไทย ซึ่งต่อมาเป็นคณบดีคนแรกของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ทั้งนี้ ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร ได้เขียนบทความเรื่อง "ผู้สร้างโรงเรียนแพทย์มาตรฐานด้วยมือเปล่า" สดุดีอาจารย์หลวงเฉลิมฯ ไว้ในหนังสืออนุสรณ์ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส[19] นอกจากนี้แล้ว ศาสตราจารย์นายแพทยประญัติ ลักษณะพุกก์ ศิริราชรุ่น 52 ซึ่งรับราชการเป็นอาจารย์ประจำแผนกอายุรศาสตร์ยุคแรกของคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ก็กล่าวยกย่อง อ.หลวงเฉลิมฯ ว่าเป็นผู้ก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ[20] (ดูภาค

เป็นอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในขณะนั้น ได้ร่วมกับ อ.สวัสดิ์ วางหลักสูตรและระเบียบการเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนสาธารณสุข จนสามารถจัดตั้งคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้สำเร็จ เปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2491 เป็นหลักสูตรสาธารณสุขศาสตร์มหาบัณฑิต (Master of Public Health) โดยยังต้องอาศัยสถานที่ของแผนกพยาธิวิทยาศิริราชใน 2 ปีแรก ต่อมา ได้ย้ายไปใช้ตึกพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ซึ่ง อ.หลวงเฉลิมฯ รักษาการตำแหน่งหัวหน้าแผนก บัณฑิตรุ่นแรกมี 8 คนเข้ารับพิธีประสาทปริญญาบัตรพร้อมนักศึกษาคณะอื่น ๆ ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ณ โรงพิธีชั่วคราวหน้าตึกรังสีวิทยา โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2492[24]

- คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ โดย อ.หลวงเฉลิมฯ ได้มอบหมายให้ ดร.สตางค์ มงคลสุข ดำเนินการจัดตั้งสำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2500 โดยมีประกาศจัดตั้งในพระราชกฤษฎีกาฯ ประกาศ ณ วันที่ 21 ตุลาคม 2501 ให้เป็น “โรงเรียนเตรียมวิทยาศาสตร์การแพทย์” ก่อน โดยอาศัยสถานที่ของตึกเทคนิคการแพทย์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ รับหน้าที่เตรียมนักศึกษาให้คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในปีต่อมา จึงย้ายมายังอาคารเรียนใหม่ ถนนศรีอยุธยา และรับสอนนักศึกษาของคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ทั้งหมดที่จำเป็นต้องศึกษาวิชาด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐานเป็นเวลา 2 ปี ในปี 2503 ได้รับการยกฐานะให้เป็นคณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในปี พ.ศ. 2512[25]
- คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยในปี พ.ศ. 2497 อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นผู้รื้อฟื้นโครงการผลิตบุคลากรเพื่อทำการตรวจวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการ (นักเทคนิคการแพทย์) ที่เคยเสนอกันไว้ในปี พ.ศ. 2487 แต่ถูกระงับไปโดยไม่ทราบเหตุผลแน่ชัด อ.หลวงเฉลิมฯ ได้ขอความช่วยเหลือจากองค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา (USAID) ซึ่งได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อจัดวางหลักสูตร โดยมีศาสตราจารย์ นายแพทย์กำธร สุวรรณกิจ (คณบดีคณะสาธารณสุขศาสตร์) พันโทนิตย์ เวชชวิศิษฏ์ (อธิบดีกรมอนามัย) ศาสตราจารย์ นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง (อธิบดีกรมอนามัย) นายแพทย์โรเบิร์ต ดับบลิว พริชาร์ด (ที่ปรึกษาชาวอเมริกัน คนเดียวกันกับที่กล่าวชื่อไว้ในเรื่องการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ที่เชียงใหม่ข้างต้น) และศาสตราจารย์ นายแพทย์วีกูล วีรานุวัตติ์ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการจัดตั้ง[22] โดยมีประกาศพระราชกฤษฎีกาฯ จัดตั้ง “โรงเรียนเทคนิคการแพทย์” ขึ้นก่อนในวันที่ 3 พฤษภาคม 2499 และเลื่อนขึ้นเป็นคณะเทคนิคการแพทย์เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2500 โดยมี อ.วีกูลเป็นคณบดีคนแรก[22,26]
- สโมสรแพทย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2470 (ภายหลังรวมกับแพทยสมาคมแห่งกรุงสยาม ในปี พ.ศ. 2476 เป็น “แพทยสมาคมแห่งกรุงสยามและสโมสรแพทย์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” และต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “แพทยสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์” ในปี พ.ศ. 2490) อ.หลวงเฉลิมฯ ทำหน้าที่เป็นกรรมการอยู่ 5 ปี (2472-75 และ 2488) และเป็นนายกแพทยสมาคมฯ อยู่ 14 ปี (2477-78, 2481-82 และ 2489-98) ระหว่างดำรงตำแหน่งนายกแพทยสมาคมฯ ท่านมีผลงานสำคัญ เช่น ริเริ่มก่อตั้งสมาคมปราบวัณโรค เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2477 ริเริ่มการจัดประชุมแพทย์ภาคกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 2497 ริเริ่มจัดตั้งทุนสวัสดิการของแพทยสมาคมฯ ในปี 2498 และได้จัดย้ายสำนักงานของแพทยสมาคมฯ จากถนนบำรุงเมือง (สถานตรวจโรคปอด กองควบคุมวัณโรค) ไปอยู่ที่บ้านศาลาแดง (โรงแรมดุสิตธานีในปัจจุบัน) ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2490 ซึ่งท่านได้เอื้อเฟื้อให้ทันตแพทยสมาคม เภสัชกรรมสมาคม และสมาคมพยาบาล มาตั้งสำนักงานอยู่ในบริเวณเดียวกัน ศาสตราจารย์ นายแพทย์สนอง อูนากูล ศิริราช รุ่น 48 อดีตหัวหน้าภาควิชาชีวเคมี คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เขียนยกย่อง อ.หลวงเฉลิมฯ ในเรื่องเกี่ยวกับกิจการของแพทยสมาคมฯ ว่า “อ.หลวงเฉลิมฯ ได้ทุ่มเทเวลาและทำงานให้กับสมาคมเป็นอย่างมากที่สุด” “นอกจากนั้น ในการประชุมกรรมการทุก ๆ เดือน ท่านก็จะมาประชุมทุกครั้ง ไม่เคยขาด รวมทั้งการประชุมประจำปีของแพทยสมาคมฯ

ตามจังหวัดต่าง ๆ ท่านก็จะไปร่วมประชุมด้วยแทบทุกครั้งก็ว่าได้ นับว่าท่านได้เสียสละและเหน็ดเหนื่อยเพื่อสมาคมอย่างแท้จริง สมาคมจึงเป็นหนี้บุญคุณท่านอย่างมากที่สุด..."[27]

- สมาคมปราบวัณโรคแห่งประเทศไทย อ.หลวงเฉลิมฯ เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2477 โดยมีการประชุม ณ แพทยสมาคม กับผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการป้องกันดูแลรักษาวัณโรค ซึ่งเป็นโรคร้ายแรงในขณะนั้น ต่อมา ในปี 2478 รัชกาลที่ 8 ทรงรับสมาคมฯ ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และในปีเดียวกันได้เปิดทำการตรวจรักษาวัณโรคที่สถานีตรวจรักษาวัณโรค โดยใช้สถานีอนามัยที่ 1 ถนนบำรุงเมือง ด้วยความอนุเคราะห์จากสภากาชาดสยาม[28] หลวงวิเชียรแพทยาคม ได้บันทึกไว้ว่า อ. หลวงเฉลิมฯ กับคณะกรรมการสมาคมฯ ดำเนินการจัดหาทุนบำรุงสมาคมฯ ตั้งแต่แรกจัดตั้ง ด้วยการชักชวนเพื่อนและนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงมาประชุม เช่น พระยาสุนทรพิพิธ (ต่อมาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงมหาดไทยตามลำดับ) พระยาภักดีนรเศรษฐ (นายเลิศ เศรษฐบุตร เจ้าของกิจการรถเมล์ขาวนายเลิศ) พระยาภิรมย์ภักดี (บุญรอด เศรษฐบุตร เจ้าของบริษัทบุญรอด) ฯลฯ จัดการให้มีการแข่งขันฟุตบอลระหว่างจุฬาลงกรณ์กับธรรมศาสตร์ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2477 โดยเก็บค่าผ่านประตูคนละ 1 บาท รายได้ทั้งหมดมอบให้สมาคมปราบวัณโรคฯ หลังจากนั้นมาก็มีการจัดการแข่งขันฟุตบอลระหว่าง 2 สถาบันนี้เป็นประเพณีดังที่ทราบกันดี[29,30]

- สมาคมวิทยาลัยพยาธิวิทยานานาชาติสาขาประเทศไทย (International Academy of Pathology, Thailand division หรือ IAP-Thailand) อ.หลวงเฉลิมฯ รับตำแหน่งประธานคณะกรรมการบริหาร หลังจากสมาคมฯ ได้รับการตอบรับให้เป็นสาขาของ IAP ในการประชุมของสมาคมแม่ ณ เมืองเมมฟิส (Memphis) รัฐเทนเนสซี (Tennessee) เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2503 จากนั้น จึงได้มีการจดทะเบียนจัดตั้งสมาคมตามกฎหมาย โดยมีสำนักงานชั่วคราวที่ตึกพยาธิวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ต่อมา พระบำราศนราดูร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขได้ให้เกียรติมาเป็นประธานในพิธีเปิดสมาคมฯ ณ สถาบันพยาธิวิทยา โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2504 ตำแหน่งของ อ.หลวงเฉลิมฯ ในครั้งนี้คงนับเป็นตำแหน่งสุดท้ายที่ท่านช่วยรับเป็นประธานฯ ให้หลังเกษียณอายุราชการแล้ว แม้ว่าการดำเนินการจัดตั้งสมาคมฯ นี้เกิดจากความร่วมมือระหว่างศาสตราจารย์นายแพทย์ประดิษฐ์ ตันสุรัต หัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กับนายแพทย์พอล โรซาห์น (Paul Rosahn) พยาธิแพทย์จากโรงพยาบาลทั่วไปนิวบริเทน (New Britain General Hospital) ในสังกัดมหาวิทยาลัยเยล (Yale University) รัฐคอนเนตติกัต (Connecticut) ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเข้ามาช่วยพัฒนางานสอนพยาธิวิทยาของไทย โดยได้รับทุนสนับสนุนจากไชน่าเมดิคัลบอร์ด (China Medical Board)[31]

อาจารย์หลวงเฉลิมฯ มีโรคเบาหวานและความดันเลือดสูงเป็นโรคประจำตัว แต่ก็ควบคุมได้ดี สามารถมีกิจกรรมทางสังคมกับเพื่อนฝูงญาติมิตรได้อย่างสม่ำเสมอตลอดมา ท่านถึงแก่อนิจกรรมอย่างสงบ เมื่อวันจันทร์ที่ 26 พฤษภาคม 2518 สิริอายุได้ 78 ปี 9 เดือน 7 วัน[1,2] ซึ่งราชวิทยาลัยพยาธิแพทย์แห่งประเทศไทยได้กำหนดให้วันครบรอบ 40 ปี ของวันถึงแก่อนิจกรรมของท่านคือ วันที่ 26 พฤษภาคม 2558 เป็นวันพยาธิแพทย์ไทยเป็นครั้งแรก เพื่อรำลึกถึงคุณูปการต่าง ๆ ที่อาจารย์หลวงเฉลิมฯ ได้สร้างสรรค์ให้แก่ประเทศไทย และส่งเสริมให้พยาธิแพทย์ไทยทั่วประเทศร่วมกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้แก่สังคมมากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้สังคมได้รู้จักพยาธิแพทย์มากขึ้น และได้ทราบความสำคัญตลอดจนบทบาทหน้าที่ของพยาธิแพทย์ที่มีต่อวงการแพทย์และสาธารณสุขไทยให้ดีขึ้น

ผลงานวิจัยวิชาการของศาสตราจารย์นายแพทย์เฉลิม พรมมาส[1,2]

ผลงานวิจัยตีพิมพ์ในวารสารต่างประเทศ

1) Prommas C. Report of a case of *Opisthorchis felineus* in Siam. Ann Trop Med Parasitol 1927;21(1):9-10.

2) Prommas C, Daengsvang S. Preliminary report of a study on the life-cycle of *Gnathostoma spinigerum.* J Parasitol 1933;19(4):287-92.

3) Prommas C, Daengsvang S. Nine cases

of human Gnathostomiasis. Indian Medical Gazette 1934;69:207-10.

4) Prommas C, Daengsvang S. Further report of a study on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum.* J Parasitol 1936;22(2):180-6.

5) Prommas C, Daengsvang S. Feeding experiments on cats with *Gnathostoma spinigerum* larvae obtained from the second intermediate host. J Parasitol 1937;23:115-8.

ผลงานวิชาการภาษาไทย

1) เฉลิม พรมมาส. การปราบโรคพยาธิ์ปากขอที่เกาะตรินิแดด (Trinidad). จดหมายเหตุทางแพทย์ 2466;6(1):60-82.

2) เฉลิม พรมมาส. การวินิจฉัยไข้ทรพิษโดยการทดลอง. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2467;7(2):18-26.

3) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. โรคพยาธิ์ ตับ, ปอดและมะดูราฟุต. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2471;11(1): 67-77.

4) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. เชื้อมาลาเรียที่พบในคนไข้ของโรงพยาบาลศิริราช. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2472;12(1):1-8.

5) พระอัพภันตราพาธพิศาล, สวัสดิ์ แดงสว่าง, หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. โครงการปราบวัณโรคตามหลักวิชาการ. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2477;17(4):632-9.

6) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. โรค rhinosporidiosis ในประเทศไทย รายงานคนเจ็บสามราย. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2482;22(2):168-78.

7) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. การสืบสวนค้นคว้า. ใน : คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ศิริราชอนุสรณ์ 2484 หน้า 16-7.

8) หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์. คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์. จดหมายเหตุทางแพทย์ 2490; 30(2):83-90.

9) เฉลิม พรมมาส. การเรียนหมอ (On medical education). สารศิริราช 2492;1(1):1-4.

10) เฉลิม พรมมาส. พัฒนาการแห่งเวชศึกษาในประเทศไทย. ใน : กระทรวงสาธารณสุข. อนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุข ครบ 15 ปี พ.ศ. 2485-2500. หน้า 499-514.

11) เฉลิม พรมมาส. การบรรยายถึงความเป็นมาของแขนงวิชาปาราสิตวิทยา. วารสารกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ 2505;4:34-7.

ปกิณกะ

เครื่องราชอิสริยภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน : 5 ธ.ค. 2500 มหาวชิรมงกุฎ (2501 เกษียณอายุราชการ); 5 พ.ค. 2502 ทุติยจุลจอมเกล้าฯ[2]

อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับโปรดเกล้าฯ พระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พ.ศ. 2487[32]

อ.หลวงเฉลิมฯ ได้รับโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเข็มศิลปวิทยา พ.ศ. 2510[33]

หน้าที่พิเศษอื่น ๆ: กรรมการส่งเสริมภาษาไทย, กรรมการอำนวยการโรงงานเภสัชกรรม, กรรมการพิจารณาการรักษาพยาบาลประชาชน, กรรมการสภาร่างรัฐธรรมนูญ[1,2]

ชีวิตครอบครัว

อ.หลวงเฉลิมฯ แต่งงานกับนางตันหยง มีบุตรชาย 1 คน คือ น.พ.ดอนเฉลิม (ศิริราชรุ่น 56 จบพร้อมจุฬาฯ รุ่น 1 เป็นนายกสมาคมแพทย์ไทยในอเมริกาคนแรก 2521-2522) ต่อมา นางตันหยงเสียชีวิต อ.หลวงเฉลิมฯ แต่งงานใหม่กับนางจันทร มีบุตรธิดาอีก 6 คน คือ 1) นส.ยมนา พรมมาส 2) น.พ.พรเพิ่ม (ศิริราชรุ่น 80) 3) น.พ.พรมพันธ์ (ศิริราชรุ่น 83) 4) น.ส.เฉลิมจันทร์ 5) น.ส.เฉลิมจิตร และ 6) นายวงศ์เฉลิม[2]

เอกสารอ้างอิง

1. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส Dr.P.H. ม.ว.ม,ป.ช., ท.จ. เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518
2. อนุสรณ์ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เนื่องในงานสดุดีเกียรติคุณ ระลึกถึง และจัดหาทุนศาสตราจารย์นายแพทย์เฉลิม พรมมาส ณ ห้องนภาลัย โรงแรมดุสิตธานี เสาร์ที่ 29 พฤษภาคม 2519 โดยคณะกรรมการจัดหาทุนศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เพื่อส่งเสริมการศึกษาทางการแพทย์
3. ทะเบียนนิสิต คณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยความอนุเคราะห์จากงานการศึกษาก่อนปริญญา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
4. ข้อมูลจากวิกิพีเดีย https://th.wikipedia.org/wiki/วัดพร้าว_(จังหวัดตาก) และ https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอเมืองตาก ค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2559

ไปอินเดียได้...

ถึงตอนนี้เราพอจะได้เค้าในการตั้งต้นค้นคว้าเรื่องตัวจี๊ดกันบ้างแล้ว โดยที่หนอนพยาธินี้จะพบในกระเพาะของแมวและสุนัข เราจึงขอแมวจากบ้านผู้ป่วยที่สงสัยว่าจะเป็นโรคตัวจี๊ด ซึ่งความร่วมมือจากแผนกสรีรวิทยาช่วยส่งกระเพาะสุนัขที่นักศึกษาแพทย์ได้ทำการทดลองไปแล้วมาให้ บนหนทางแห่งความสำเร็จนั้น ย่อมต้องมีอุปสรรคอยู่ และข้าพเจ้าใคร่ขอถือโอกาสเล่าถึงอุปสรรคของเราเฉพาะที่เกี่ยวกับการเลี้ยงแมวไว้เพื่อทดลอง เพราะเราต้องเผชิญปัญหาหลายด้าน หลายประการ อย่างไรก็ตาม เราก็ต่อสู้และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ตามลำดับ เป็นต้น ค่าอาหารแมวเราก็อาศัยที่เลี้ยงสัตว์ของแผนกพยาธิวิทยามาถึงปัญหาใหญ่ที่เราต้องใช้กำลังใจเข้าต่อสู้อย่างมาก คือ การฆ่าแมว เพราะการทดลองจำเป็นต้องพิสูจน์ด้วยการฆ่าแมว แต่คนไทยเราต่างฝังใจกันมากในครั้งกระนั้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ กระทั่งมีผู้ใกล้ชิดหลายท่านพูดเตือนอยู่เสมอว่า “การฆ่าแมวนั้นบาปหนักมาก” ซึ่งทำให้ต้องสะดุ้งมาก แต่เราก็ต้องทนทำ เพราะใคร่ที่จะให้ได้ความรู้เพื่อไปช่วยประชาชนส่วนมาก นอกจากนั้น บางครั้งแมวที่ทดลองไว้ก็หลุดหายไปจากกรงเลี้ยง จำเป็นต้องตั้งต้นกันใหม่ อีกอย่างหนึ่งที่สร้างความรำคาญใจให้แก่เราอยู่บ่อย ๆ คือ การพูดเปรย ๆ จากเพื่อนแพทย์พวกเรากันเองว่า “จะมานั่งค้นคว้ากันไปทำไม ที่อื่น เมืองนอกเขาทำกันมากมายหลายประเทศ เราเพียงแต่ตามเขาก็ยังไม่ทันอยู่แล้ว เราจะได้อะไรขึ้นมา ผู้พูดก็ยังมองไม่เห็น”

เมื่องานผ่านช่วงนี้ไป เราก็ค่อย ๆ ก้าวต่อไปทีละน้อย เราได้ไข่จากหนอนพยาธิตัวแก่ในแมวและสุนัข แล้วเราก็ได้ larvae โดยการเอาไข่ใส่ลงในน้ำใน petridish แต่ larvae ก็อยู่ในน้ำได้ไม่นาน คือ เพียง 2-3 วันก็ตายหมด ตอนนี้เราหลงทางและจนปัญญากันอยู่นาน เพราะไปเข้าใจว่า คงจะต้องมีอะไรภายในครัวหรือในบ้านที่เป็นตัวนำพยาธินี้ผ่านก่อนเข้าสู่คนอีกทีหนึ่ง หรือ Intermediate host นั้นเอง เพราะผู้ป่วยที่เป็นโรคเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิงซึ่งมีหน้าที่อยู่กับบ้านและทำครัว เราจึงมุ่งไปที่แมลงสาบและหมัด แต่ก็ไม่ได้ผลอะไรเลย ทำกันอยู่นานจนท้อใจเกือบต้องหยุดการค้นคว้า แล้ววันหนึ่งข้าพเจ้าได้ปรึกษากับคุณหลวงฯ ว่าน่าจะคิดถึงและทดสอบกับ cyclops บ้าง เพราะ larvae อยู่ในน้ำได้นานพอสมควรจึงอาจเข้าไปอยู่ใน cyclops ได้ในทำนองเดียวกันกับ *Dracunculus medinensis* (Guinea worm) ซึ่งคุณหลวงฯ ก็เห็นชอบด้วย ข้าพเจ้าเคยเห็นและเคยศึกษาตัว cyclops เมื่อเรียนโรคอายุรศาสตร์เขตร้อนในอินเดียมาก่อน จึงไปตักน้ำที่บ่อซึ่งอยู่ในสวนหลังโรงพยาบาลศิริราชมาตรวจก็พบว่ามี cyclops ที่ไม่มีหนอนพยาธิอยู่เลยเป็นจำนวนมาก จึงนำมาใส่รวมกับ larvae ที่พึ่งฟักออกจากไข่ในหลอดแก้ว จากนั้นประมาณ 2-3 ชั่วโมง ก็ได้ดูดขึ้นมาตรวจด้วยกล้องจุลทรรศน์ ประหลาดใจมากที่พบว่ามี larvae อยู่ในตัว cyclops มากมาย จึงเชิญคุณหลวงฯ ให้มาดูและศึกษาด้วยกันเป็นครั้งแรก เราต่างดีใจเป็นที่สุด และคิดว่าจะสามารถค้นคว้าหาวงจรชีวิตของมันได้ ซึ่งก็จะเป็นครั้งแรกในโลกด้วย เพราะยังไม่มีใครพบและรายงานไว้ในเอกสารใด ๆ เลย จากนั้นไม่นาน เราก็ได้รายงานเรื่องนี้ใน Journal of Parasitology โดยการส่งเรื่องผ่านไปยัง Prof. W. W. Cort, หัวหน้าแผนก Helminthology ของ School of Hygiene and Public Health, Johns Hopkins University ซึ่งเป็นอาจารย์คนหนึ่งของข้าพเจ้าและของคุณหลวงฯ และท่านก็ได้ช่วยเหลือจัดการพิมพ์ในวารสารดังกล่าวนั้นให้ได้ด้วยดี เมื่อปี ค.ศ. 1933 (พ.ศ. 2476) ในหัวข้อเรื่อง “Prommas, C., and Daengsvang, S., 1933: Preliminary report of a study on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum*., J Parasitol: 19, 287”...

อนึ่ง ขณะทำการค้นคว้าเรื่องนี้ เราได้ทำการรวบรวมผู้ป่วยด้วยโรคนี้เฉพาะที่มีตัวหนอนพยาธิออกมา และนำไปพิสูจน์ได้แน่นอนว่า เป็นตัว *Gnathostoma spinigerum* ซึ่งมีทั้งสิ้น 9 ราย ในช่วงระยะประมาณ 1 ปี จึงได้รายงานเรื่องนี้ในปี ค.ศ. 1934 (พ.ศ. 2477) ในวารสาร Indian Medical Gazette หัวข้อเรื่อง “Prommas, C., and Daengsvang, S. (1934) Nine cases of human Gnathostomiasis: Indian Med Gaz., 69, 207”...

คุณหลวงฯ และข้าพเจ้าได้พยายามค้นคว้ากันต่อไป ถึงวิธีที่หนอนพยาธินี้ติดต่อมาสู่คนและวงจรชีวิตของมัน (life cycle) เราต้องใช้เวลาอีกประมาณ 3 ปี และในที่สุดก็แน่ใจว่าหนอนพยาธิตัวจี๊ดนี้คงจะเข้าสู่คนได้โดยการกินเอาพยาธิในระยะติดต่อ (larval stage) จากเนื้อปลาช่อน ปลาดุกเข้าไป เพราะการทดลองพบว่า

life cycle ของพยาธิเกิดขึ้นได้สำเร็จ โดยวิธีให้แมวกินหนอนพยาธิระยะติดต่อจากปลาช่อนและปลาดุกที่ทดลองไว้ แต่จะไม่ได้ผลถ้าให้แมวกินตัวอ่อนของพยาธิที่กำลังเจริญอยู่ใน cyclops เราจึงได้พิมพ์ผลงานดังกล่าวนี้ติดต่อกันในวารสาร Parasitology ของสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1936 (พ.ศ. 2479) และปี ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) ตามลำดับ ดังหัวข้อต่อไปนี้ “Prommas, C., and Daengsvang, S. (1936): Further report of a study on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum*., J Parasitol: 22, 180” และ “Prommas, C., and Daengsvang, S. (1937): Feeding experiments on cats with *Gnathostoma spinigerum* larvae obtained from the second intermediate host. J Parasitol: 23, 115.”

การทดลองในระยะหลัง ๆ นี้ เราได้ศาสตราจารย์นายแพทย์ประดิษฐ์ ตันสุรัต มาร่วมงานด้วย จึงทำให้งานของเราก้าวหน้าเร็วยิ่งขึ้น อนึ่ง เราเกิดปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการจะหาปลาช่อนที่แน่ใจว่าไม่มีหนอนพยาธิอยู่เลยมาเพื่อใช้ในการทดลอง แต่ด้วยความร่วมมือเป็นอย่างดีของกรมการประมงในขณะนั้น ได้ช่วยแบ่งปลาช่อนจากการทดลองเลี้ยงตั้งแต่ยังเป็นไข่ปลาจนฟักเป็นตัว และเมื่อปลาโตพอแก่การทดลองแล้ว ก็ได้นำมามอบให้ตามที่ขอไป งานของเราจึงสำเร็จลงด้วยดีและเร็วกว่าที่คาดไว้

เมื่อทุกอย่างเรียบร้อย เราก็มานึกถึงเรื่องการสอนนักศึกษาแพทย์… วิธีที่จะให้เกิดความเข้าใจง่ายและรวดเร็วนั้น จำเป็นจะต้องมีการถ่ายรูปทั้งโดยการใช้และไม่ใช้กล้องจุลทรรศน์ และถ้าจะให้สมบูรณ์ที่สุดก็ควรมีการถ่ายภาพยนตร์ประกอบ… ในที่สุด เราก็ได้ภาพต่าง ๆ ตลอดจนภาพยนตร์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเราภูมิใจเป็นอย่างมาก เพราะดูเหมือนจะเป็นภาพยนตร์เกี่ยวกับหนอนพยาธิชนิดนี้ม้วนแรกในโลก ที่ทำขึ้นในประเทศไทย… แต่เป็นที่น่าเสียดายยิ่งที่ฟิลม์ม้วนนี้ได้ถูกระเบิดและไหม้สูญหายไปในตอนปลายสงคราม [หมายเหตุ: ในปัจจุบัน หน่วยพิพิธภัณฑ์ศิริราชสามารถกู้กลับมาได้จากการติดต่อขอสำเนาจากพิพิธภัณฑ์ภาพยนตร์ไทย หอภาพยนตร์ (องค์กรมหาชน)]

ผลสำเร็จจากการค้นคว้าเรื่องตัวจี๊ดและวงจรชีวิตของมันที่ได้พิมพ์เผยแพร่ออกไปแล้ว เราคิดว่า ทำให้แพทย์หลาย ๆ ประเทศรู้จักประเทศไทยตลอดจนวงการแพทย์ของเราดีขึ้นมาก ซึ่งข้าพเจ้าก็รู้สึกภูมิใจเป็นอย่างมากว่าได้มีส่วนสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศชาติและประวัติการแพทย์ไทยในครั้งนี้ แต่ข้าพเจ้าต้องดีใจเป็นพิเศษ คือ การได้มีโอกาสมาเป็นผู้ร่วมงานกับคุณหลวงฯ นักค้นคว้าชั้นยอดผู้หนึ่งของวงการแพทย์เมืองไทย จนได้สำเร็จสมความปรารถนาของเรา

ภาคผนวก 2 เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ โดย ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประญัติ ลักษณะพุกก์

(หมายเหตุ : คัดลอกมาเป็นบางส่วนจากเอกสารอ้างอิงหมายเลข 20)

“… เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) เสด็จมาพระราชทานปริญญาบัตรแก่แพทยศาสตรบัณฑิตรุ่น 51 ซึ่งเป็นรุ่นก่อนผม 1 รุ่น ทรงมีพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตใหม่ และทรงมีพระราชปรารภว่าประเทศไทยยังต้องการแพทย์อีกมาก ควรมีโครงการผลิตแพทย์เพิ่มขึ้นเพื่อจะได้มีแพทย์สำเร็จมาช่วยเหลือประชาชนได้มากขึ้น ในเวลานั้น ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส (หลวงเฉลิมคัมภีรเวชช์) เป็นผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (ตำแหน่งนี้ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นอธิการบดี) ได้ถือเอาเป็นนโยบายสำคัญ ดำเนินการเพื่อก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์แห่งใหม่ขึ้นมา ระยะนั้นเป็นระยะที่สงครามโลกครั้งที่ 2 เพิ่งยุติใหม่ ๆ เศรษฐกิจของบ้านเมืองกำลังทรุด การจะตั้งคณะแพทยศาสตร์ใหม่ขึ้นมาได้นั้น จะต้องอาศัยทั้งกำลังเงิน กำลังบุคคล (อาจารย์) กำลังความคิดและผู้สนับสนุนเป็นอันมาก ในขณะนั้น มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์สังกัดกระทรวงสาธารณสุข มิใช่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีอย่างปัจจุบัน และกระทรวงสาธารณสุขก็มีงบประมาณน้อย กำลังจะตั้งโรงพยาบาลต่างจังหวัด ประกอบกับอาจารย์เก่า ๆ และแพทย์จำนวนไม่น้อยที่มีความเห็นขัดแย้ง ในการจะตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นอีก ฉะนั้นความหวังที่จะตั้งคณะแพทยศาสตร์แห่งใหม่จึงเลือนลางเต็มที แต่เนื่องจากความสามารถ ความมีวิริยะอุตสาหะและกุศโลบายอันเลิศของท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส ทางรัฐบาลจึงได้อนุมัติให้ตั้งคณะแพทยศาสตร์แห่งใหม่ขึ้น คือ “คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์” สังกัดมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข…”

"เนื่องจากมีผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือ และมีความเห็นเป็นฝ่ายตรงกันข้ามในการที่มีคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ขึ้น ทำให้มีการดำเนินการและข่าวเข้าหูพวกเรา ทำให้ใจคอไม่ใคร่สบายอยู่เนือง ๆ คือ ในเดือนหนึ่ง ๆ จะมีข่าวว่า แพทย์จุฬาฯ จะล้มอยู่หลายครั้ง ทำให้พวกเราเกิดความไม่แน่ใจในการงาน ทำให้สมาธิในการทำงานชักลดลง ต้องถามอาจารย์หลวงเฉลิมฯ บ่อย ๆ ท่านก็ยืนยันคำเดียวว่า ถ้าท่านยังอยู่ คณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ต้องไม่ล้ม ต่อมาได้ข่าวว่ารัฐมนตรีสาธารณสุขที่เปลี่ยนตัวใหม่พอดีในเวลานั้น เป็นผู้หนึ่งที่เคยคัดค้านการตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ตอนนี้เราชักจะรู้ชะตากรรม เพราะขณะนั้นมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์สังกัดกระทรวงสาธารณสุข เจอใคร เขาก็บอกว่า "ยังไงคณะใหม่ล้มแล้วจะไปอยู่ที่ไหน?" ตอนนี้ อาจารย์หลวงเฉลิมฯบอกว่าท่านจะต่อสู้จนถึงที่สุด ถ้าล้ม ท่านก็ออกแต่ท่านจะเตรียมสนามให้พวกผมลงให้ได้ (หมายถึงจะหางานอื่นทำได้) เนื่องจากผมทำงานใกล้ชิดกับท่านมาก พวกเรามักจะอุปโลกให้ผมเป็นคนไปถามท่านถ้ามีข้อสงสัยอะไร ผมก็ต้องคอยดูว่าวันนี้ป๋าเหลิมอารมณ์ดีหรือไม่ ถ้าอารมณ์ดีก็กล้าถาม บางครั้งกว่าจะถามได้ต้องรอเลิกงานตอนเย็นแล้วท่านไปสมาคมแพทย์ฯ ที่ศาลาแดง (โรงแรมดุสิตธานีตั้งอยู่ในปัจจุบัน) ซึ่งตอนนั้นท่านอารมณ์มักจะดี

คงจะด้วย "ดวง" ของคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ยังไม่ควรล้ม และควรเจริญมาถึงบัดนี้ เมื่อกลางปี พ.ศ. 2491 รัฐมนตรีสาธารณสุขเปลี่ยนตัว สถานการณ์จึงดีขึ้นโดยลำดับแต่นั้นมา เพราะ ร.ม.ต. ใหม่ท่านสนับสนุนอาจารย์หลวงเฉลิมฯ

ปกติอาจารย์หลวงเฉลิมฯ ทำงานบริหารที่ศิริราชตอนเช้า พอบ่ายโมงเศษ ๆ ท่านก็ถึง ร.พ.จุฬาทุกวันมิได้ขาด จนกระทั่งท่านครบเกษียณอายุราชการไปเมื่อ 10 ปีเศษนี้ ท่านทั้งหลายจะเห็นว่าท่านมีความอุตสาหะมานะ พยายาม และทุ่มเทกำลังกาย กำลังความคิดของท่านฟันฝ่าอุปสรรคทั้งหลายอย่างเด็ดเดี่ยวมิได้ย่อท้อ จึงทำให้คณะแพทย์จุฬาฯ ตั้งขึ้นมาได้อย่างมั่นคง และในระยะแรก ๆ วิชาพยาธิวิทยาอาจารย์น้อย ท่านก็ได้มาปาฐกถาและคุมสอนทางห้องปฏิบัติการด้วยตัวเองเสมอ ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นผู้มีตำแหน่งสูงสุดของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ท่านเป็นห่วงนักศึกษา ห่วงคณะฯ พยายามหางบประมาณสร้างตึกกายวิภาคฯ ตึกพยาธิวิทยา ตึกสรีระวิทยา และอื่น ๆ ทำให้คณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ เจริญขึ้นมาจนปัจจุบันนี้ สำหรับผมเองคิดถ้าไม่มีท่านผู้นี้ คณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ อาจไม่มีก็ได้ ผมจึงอยากฝากข้อคิดอันหนึ่งแก่แพทยศาสตรบัณฑิตของคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ทั้งหลายว่า ศาสตราจารย์ นายแพทย์หลวงเฉลิม พรมมาส มีคุณสมบัติพอสมควรที่เราจะยกย่องท่านเป็นผู้เริ่มก่อตั้งเสมือนผู้ให้กำเนิดคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ได้หรือไม่? สมควรที่ศิษย์จากคณะแพทยศาสตร์แห่งนี้จะสร้างอนุสรณ์ให้แก่ท่านสักชิ้นหนึ่งหรือไม่? ขอได้พิจารณาดู ขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ เมื่อประมาณ 3 ปีมาแล้ว ท่านก็ได้เข้ามาทำผ่าตัดต้อกระจกที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์นี้ แสดงว่าท่านยังมีใจผูกพันต่อสถานที่นี้อยู่"

"... การก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ ของท่านนั้นท่านดำเนินการด้วยการลงทุนน้อยที่สุดจนแทบจะว่าตั้งได้ด้วยมือกับมันสมอง และความมานะบากบั่นต่อสู้อุปสรรคต่าง ๆ ของท่านโดยแท้ ต่อมาภายหลังได้มีคณะแพทยศาสตร์ถือกำเนิดขึ้นมาอีกหลายคณะ แต่ละคณะต้องลงทุนกันเป็นเงินมหาศาลดังที่เห็นกันอยู่ ถ้าจะพูดถึงการเตรียมการท่านมีเวลาเพียงประมาณ 10 เดือน ดังจะเห็นได้จากหนังสือของกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ที่ 905/2489 เรื่องขอความร่วมมือในการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ จากอธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (ฉ. พรมมาส) ถึงผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์และอนามัยสภากาชาดไทย ลงวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2489 และคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ เริ่มเปิดสอนได้ เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2490..." ("ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส ผู้ก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์จุฬาฯ" โดย ศ. นพ.ประญัติ ลักษณะพุกก์ ศิริราชรุ่น 52 ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ นายแพทย์เฉลิม พรมมาส เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2518)

ภาคผนวก 3 ผลงานของ อ.หลวงเฉลิมระหว่างทำหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

สมัยที่ 1 ระหว่างวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2500-26 ธันวาคม พ.ศ. 2500 (นายกรัฐมนตรี คือ นายพจน์ สารสิน และ รมต. คนก่อนหน้า คือ จอมพลอากาศ ฟื้น รณนภากาศ ฤทธากนี)

กำธร สุวรรณกิจ (16 ส.ค. 2501-2505) อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ คือ หลวงลิปิธรรมศรีพยัตต์ (17 เม.ย. 2488-30 พ.ย. 2500) และศาสตราจารย์ ดร. เภสัชกรจำลอง สุวคนธ์ (30 พ.ย. 2500-2505) และอธิบดีกรมการแพทย์ คือ พ.ท.นิตย์ เวชชวิสิสต์ (12 มี.ค. 2485-29 ก.ย. 2501)

มีข้อสังเกตว่า อ.หลวงเฉลิมฯ, ศาสตราจารย์นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง, หลวงลิปิธรรมศรีพยัตต์, พ.ท.นิตย์ เวชชวิสิสต์ และศาสตราจารย์ ดร. เภสัชกรจำลอง สุวคนธ์ ล้วนเป็นนักเรียนทุนพระราชทานของสมเด็จพระบรมราชชนก ส่วนหลวงพิณพากย์พิทยาเภทซึ่งเป็นนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจกาสมเด็จพระบรมราชชนกระหว่างที่ไปศึกษาแพทยศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกา

เอกสารอ้างอิง (สำหรับภาคผนวก 3)

1. Kennedy JE. A brief history of USOM support to public health & population programs in Thailand. 1972 (ดาวน์โหลดจาก http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacs890.pdf เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2559)
2. กระทรวงสาธารณสุข. แนวทางการดำเนินงานผู้สื่อข่าวสารสาธารณสุข (ผสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) กระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2500-2524. นนทบุรี: กระทรวงฯ; 2520.
3. กระทรวงสาธารณสุข. อนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุข ครบ 20 ปี พ.ศ. 2485-2505.
4. กระทรวงสาธารณสุข. 90 ปี การสาธารณสุขไทย เพื่อคนไทยสุขภาพดี. นนทบุรี: กระทรวงฯ; 2552.

Professor Doctor Chalerm Prommas (19 August 1896-26 May 1975)

1913-1917 Graduated from Faculty of Medicine at Chulalongkorn University (preclinical & clinical years at Siriraj Hospital, Bangkok, Siam; changed from Royal Medical School, established in 1890 as the first medical school in Thailand; later changed to Faculty of Medicine and Siriraj Hospital, University of Medical Sciences in 1942 and finally to Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, Bangkok, Thailand in 1969).

1917-1920 Staff in the Germ Identification Laboratory at Siriraj Hospital, then faculty member at Department of Pathology, first established in 1919 by Prof. Dr. Aller G. Ellis from Department of Pathology at Thomas Jefferson University Medical School under the 2 year contact with the Siam Government.

1920-1921 Student, Certificate of Public Health course at Harvard University School of Public Health

1921-1923 Doctor of Public Health (Dr.P.H.) at Johns Hopkins University School of Hygiene and Public Health (Essay: Laboratory Methods for the Diagnosis of Variola) Member of the "Ubiquiteers" during 1922-1923 (before the establishment of the Delta Omega Honorary Public Health Society at Johns Hopkins in 1924)

1923-1925 Voluntary assistant in pathology at Department of Pathology, Johns Hopkins University School of Medicine.

1925-1928 Faculty member at Department of Pathology, Siriraj Hospital

1926 Initiated a course of hygiene and public health in the medical student curriculum

1928-1942 Appointed to be Head, Department of Pathology at Siriraj Hospital

1927 President of the Chulalongkorn Medical School Alumni Club that later merged with Medical Association of Siam in 1933 to be Medical Association of Thailand under the Royal Patronage; being the president for 14 yearsfrom 1934 to 1955 (except during 1936-1937 and 1940-1945).

1927 Published a case report of *Opisthorchis felineus* in Siam. Ann Trop Med Parasitol 1927;21(1):9-10.

1933 Published the research work on the life cycle of *Gnathostoma spinegerum* in Journal of Parasitology (worked with Prof. Dr. Svasti Daengsvang, also Dr.P.H. from Johns Hopkins University School of Hygiene and Public Health)

1) C Prommas, S Daengsvang. Preliminary report of a study on the life-cycle of *Gnathostoma spinigerum*. J Parasitol 1933;19(4):287-92.

2) C Prommas, S Daengsvang. Nine cases of human Gnathostomiasis. Indian Medical Gazette 1934;69:207-10.

3) C Prommas, S Daengsvang. Further report of a study on the life cycle of *Gnathostoma spinigerum.* J Parasitol 1936;22(2):180-6.

4) C Prommas, S Daengsvang. Feeding experiments on cats with *Gnathostoma spinigerum* larvae obtained from the second intermediate host. J Parasitol 1937;23:115-8.

1934 Initiated working committee to eradicate tuberculosis, the most serious disease during that period; became the first president of the Tuberculosis Association of Thailand in 1935

1942 Appointed by the Royal Academy (Royal Institute of Siam) to be 1 of the first 2 royal academy fellows in applied sciences